

Het boek in het theater

Bernard Dort was in de jaren '50 en '60 een belangrijk Frans theatercriticus.

Hij doceerde jarenlang aan het Institut d'Etudes Théâtrales van de Parijse Sorbonne.

Onlangs verscheen een aan hem gewijde biografie, die verder in dit nummer wordt besproken.

Ik heb een bepaalde hebberij: ik hou ervan naar het theater te komen met de tekst van het stuk in de hand. Jazeker, om er een blik in te werpen voor de voorstelling begint: in de metro of, eens in de zaal, geïnstalleerd in mijn zijde, op een bank of op een plank die meer weg heeft van een hoenderrek dan van een zitmeubel... Kwestie van te weten wat me te wachten staat, of me (diagonaal) een werk te herinneren dat ik maar al te goed denk te kennen! Maar ik breng hem ook mee om hem te kunnen inbladeren tijdens de voorstelling, indien de zaalverlichting of de weerschijn van het schenlicht me dat toestaat. Gaat het hier slechts om een onschuldige persoonlijke hebberij, of kan ik het een gebruik van de toeschouwer noemen – in ieder geval een gebruik van een toeschouwer?

Het is een feit dat ik, waar ik ook ga, er voor zorg dat ik een boek of een krant bij de hand heb. Anders mis ik iets. Anders zou ik me bijna onbeschut en weerloos voelen. Het gedrukte papier vormt een pantser. Het beschermert me voor de agressies van buitenaf of voor de wanorde van mijn eigen ideeën.

Zou het niet anders moeten zijn in het theater? Je bent daar toch om je te verliezen in de scène, om je door haar te laten absorberen. Een kruk of een boek heb je daar niet nodig. Je moet je overgeven. En jezelf niet belasten. De mantel die je soms op de knieën hebt, is al een last. Het papier nog meer: het schuift weg, het valt op de grond, je trapt erop of je moet je in paginas halen? Bijvoorbeeld in *Macbeth*. Soms gebeurt er lange tijd niets: wat zal er zich voordoen en wanneer? Zo gaat het met Tsjechov.

Wat ik probeer te lezen en heimelijk in de relatieve duisternis van de zaal probeer te ontcijferen, zijn veel eerder de regieaanwijzingen dan de eigenlijke tekst. Men weet dat ze een variabele functie hebben. Soms zijn wat men gewoontlijk 'scenische aanwijzingen' noemt, niet meer dan suggesties van de auteur met het oog op de voorstelling. Als dusdanig zijn ze van vrij weinig belang en kan men ze – of moet men ze – negeren. Dat geldt voor de talrijke 'Hij gaat staan (...). Zij gaat zitten' of 'Hij luistert (...). Zij kijkt hem verschromt aan' die onze burgerlijke dramas bevolken. Soms zijn ze echter essentieel: ze duiden aan wie spreekt (de namen van de personages behoren tot de regieaanwijzingen) en tot wie; ze specificeren de ver-

anderingen van plaats; ze benadrukken het tijdsverloop... Het is die laatste soort aanwijzingen die ik probeer op te sporen en te confronteren met hun scenische realisatie (dat woord is bedrieglijk: beter is 'realiteit'). Wanneer ik aan het begin van *Huis Clos* lees: 'Een salon in Second Empire-stijl. Een bronzen beeld op de schouw', en ik in de regie van Claude Régy bij de Comédie Française een breed leeg plateau zie, met daarrond muren zo breed als die van een kwartier onder strenge bewaking, met als enige uitgang een monumentale poort, ben ik verwittigd: deze *Huis Clos* zal het tegenovergestelde beweren van de Sartrianse literatuur... Hetzelfde geldt voor de personages: hun aan- of afwezigheid is niet toevallig. Daarom is het interessant te weten wat de tekst voorzie (...). Waarom dan niet 'à chaud', op het moment zelf van het spel, de twee architecturen vergelijken: die van de tekst en die van de voorstelling? Niet uit een bezorgdheid om getrouwheid maar om het plezier om ze elkaar te zien onderstuiten, reflecteren of tegenspreken.

Architectuur... Laten we een beetje stilstaan bij die metafoer. Inderdaad, ik lees de tekst niet terwijl de acteurs hem spelen. Ik merk er hoogstens de voortaanste scharnierpunten van op. Vergelijken met de grote gebouwen, zijn dat scherpkeuzes van de voorstelling (het voedsel van de scène). Dat is niet alleen een zaak van regieaanwijzingen. De schikking zelf van de tekst op de bladzijde is belangrijk en heeft betekenis. Net als de beweging op de scène. En aan de openvolgving van de bladzijde gebeurt er lange tijd niets: wat zal er zich voordoen en wanneer? Zo gaat het met Tsjechov.

Wat ik probeer te lezen en heimelijk in de relatieve duisternis van de zaal probeer te ontcijferen, zijn veel eerder de regieaanwijzingen dan de eigenlijke tekst. Men weet dat ze een variabele functie hebben. Soms zijn wat men gewoontlijk 'scenische aanwijzingen' noemt, niet meer dan suggesties van de auteur met het oog op de voorstelling. Als dusdanig zijn ze van vrij weinig belang en kan men ze – of moet men ze – negeren. Dat geldt voor de talrijke 'Hij gaat staan (...). Zij gaat zitten' of 'Hij luistert (...). Zij kijkt hem verschromt aan' die onze burgerlijke dramas bevolken. Soms zijn ze echter essentieel: ze duiden aan wie spreekt (de namen van de personages behoren tot de regieaanwijzingen) en tot wie; ze specificeren de ver-